

2-Görsel bir kodlama sistemi olarak grafik simge kavramı¹**Kemalettin DENİZ²****İsmail Yavuz ÖZTÜRK³**

APA: Deniz, K. & Öztürk, İ. Y. (2022). Görsel bir kodlama sistemi olarak grafik simge kavramı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 24-38. DOI: 10.29000/rumelide.1073837.

Öz

Halka açık alanlarda ve imal edilmiş ürünler üzerinde her dilden ve kültürden insanı bilgilendirmek, yönlendirmek veya onlara yönerge vermek amacıyla grafik simgeler evrensel bir kodlama sistemi olarak sıkça kullanılır duruma gelmiştir. Ancak yaygın kullanımına rağmen bu kodlama sistemine birbirinden farklı adlar verilmektedir. Ayrıca bu adların gönderimde buldukları anlamlar arasında tutarsızlıklar mevcuttur. Bu nedenle araştırmayla, grafik simge kavramını temsil etmek üzere tercih edilen terimlerin ve bu kavrama yüklenen anlamların belirlenerek söz konusu kavramın anlam sınırlarının çizilmesi amaçlanmaktadır. Model bakımından nitel bir araştırma olan bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına uygun olarak elde edilen veriler ışığında, kavramın anlam sınırları belirlenmiş ve niçin grafik simge teriminin uygun görüldüğü açıklanarak bu terimin kullanılması gerektiği önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Kodlama, grafik simge, piktogram, işaret, sembol, iletişim

Graphical symbol concept as a visual coding system**Abstract**

Graphical symbols have become frequently used as a universal coding system in order to inform, direct or give instructions to people of all languages and cultures on public places and manufactured products. However, despite its widespread use, different names are given to this coding system. In addition, there are inconsistencies between the meanings of these names. For this reason, it is aimed to determine the meaning boundaries of the concept in question by determining the preferred terms to represent the graphical symbol concept and the meanings attributed to this concept. In this study, which is a qualitative research, document analysis method was used. In this context, academic publications were reached as a result of scanning in various databases and these sources were examined in terms of the meaning attributed to the 'graphical symbol' concept via 'pictogram, pictograph, graphical symbol, symbol, sign, safety sign' labels. In the light of the data obtained in accordance with the descriptive analysis approach, the meaning limits of the concept have been determined and it has been suggested that this term should be used by explaining why the term 'graphic symbol' is appropriate.

¹ Bu çalışma yazarın Görsel Okuma Kapsamında Grafik Simgeler başlıklı yüksek lisans ile Grafik Simgelerin Standartlara Uygunluğu, Anlaşılabilirlik Düzeyi ve Öğretimi başlıklı doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

² Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD (Ankara, Türkiye), kemalettindeniz@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7531-490X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 11.12.2021-kabul tarihi: 20.02.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1073837]

³ Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD (Mersin, Türkiye), iyavuzozturk@mersin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6256-4387

Keywords: Coding, graphical symbol, pictogram, sign, symbol, communication

Giriş

Bilişim teknolojisindeki ilerlemeler, iletişim kanal ve araçlarının çeşitlenmesini sağlayarak 21. yüzyılda yaşayan bireylerin gün içinde önceki nesillere kıyasla daha çok mesaja maruz kalmasına yol açmaktadır. Yoğunlaşan ve hızlanan yaşamlarında bireyler artık daha hızlı ve kolay anlayıp yorumlayabilecekleri mesajlara yönelmek durumunda kalmaktadır. Görsel mesajlar, onların bu ihtiyacını karşılamanın yanı sıra dil bilmemeye dayalı iletişim engellerinin üstesinden gelmeyi de mümkün kılmaktadır. Grafik simgeler, dünya genelinde yaygın bir biçimde kullanılan görsel uyarıcılardan biri olup kamusal alan, ürün ambalajı, etiketi ve bizzat üzerinde insanlara bilgi veya yönerge vermek, onları yönlendirmek amacıyla işe koşulmaktadır. Bu yaygınlığına rağmen bahis konusu görsellerin adlandırılmasında bir birliğin bulunmadığı; ilgili kavramı temsil etme üzere *piktogram*, *piktograf*, *sembol*, *işaret* gibi terimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca kullanılan terimlerin gönderimde buldukları anlamlarda bir takım farklılıkların olduğu da belirlenmiştir. Bu nedenlerle bir kavram olarak grafik simgenin anlam sınırlarının çizilip uygun bir terimle adlandırılmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

İnsanların diğer canlı türlerinden ayrı olarak duygu, düşünce, tasarım, istek veya hayallerini biriktirip aktarabilmeleriyle farklı bir boyut kazanan iletişim, kendine has işleyişi olan doğal bir süreçtir. Onun sayesinde bireyler, somut veya soyut olay, olgu veya nesnel hakkında sınırları zaman ve mekânları aşan mesaj alışverişinde bulunabilmekte; böylece onları toplumsallaştırarak nesiller arası bağlantıyı mümkün kılmaktadır.

Türkçe Sözlükte “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim.” tanımlamasıyla iletişim, bu şekliyle bir ortaklığa işaret etmektedir. Söz konusu ortaklık, iletişimin iki ögesi olan kaynak ile alıcı arasında süregelen mesaj döngüsüyle tesis edilir ki bu, iletişimin süreç hâline gelmesi anlamına gelir.

İletişim sürecinde kaynak ile alıcı arasındaki mesajların anlaşılabilmesi, onların üzerinde uzlaştıkları kodlama sistemlerine bağlıdır. Kaynak, zihninde bulunan soyut hâldeki mesajı alıcının duyu organlarıyla algılayabileceği forma dönüştürerek somutlaştırır. Bu formlara kodlama sistemleri, kaynağın bu dönüştürme eylemine ise kodlama adı verilir. Kodlama sistemleri, kendilerine özgü göstergeler ve bunların bir araya geliş kurallarından oluşur. Yazılı veya sözlü diller, beden dili; fotoğraf, resim, grafik gibi görseller; sesler, notalar kodlama sistemlerine örnektir (Deniz, 2011).

Dil, kodlama sistemlerinin en yaygın kullanılanıdır ve her bir dile ait göstergeler ile bunların diziliş kuralları kültürler arasında farklılık göstermektedir. Bundan dolayı bir kavram olan “masa” için Türkçede “m, a, s, a” seslerinden örölü sözcük kullanılırken İngilizcede “t, a, b, l, e” kullanılmaktadır. Beden dilleri de kültürden kültüre değişiklik gösterebilmektedir. Örnek vermek gerekirse İngiltere’de parmak boğaz boyunca hareket ettirilirse bunun anlamı “Ayvayı yedim.” iken aynı beden hareketi Afrika’da “Seni seviyorum.” diye yorumlanır (Hogg ve Vaughan, 2011, s. 637). Dolayısıyla iletişim için kaynak ile alıcının aynı kodlama sistemini biliyor olmaları gerekmektedir.

Yaklaşık 20.000 yıl önce alfabenin, dolayısıyla yazı dilinin öncülü olup getirdiği iletişim engellerini ortadan kaldıran görsel kodlardan grafik simgeler, tıpkı dünya genelinde aynı sesi temsil eden müzik notaları gibi evrensel bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bunda kolay öğrenilmeleri; akılda kalmaları ve okuma-yazma bilen veya bilmeyen, farklı dil ve kültür dairelerinden insanlar tarafından kolayca

anlaşılabilirliği etkili olmaktadır. Ayrıca dile getirilmesine gerek duyulmayan ayrıntılardan arındırılarak en sade şekilde mesaj ilettiklerinden, grafik simgeler hızlıca anlamlandırılabilir. Bu sayede alıcıların belki de sözcükler dolusu yazılı bir metni okumasına gerek kalmayarak az çaba harcamaları ve teknolojik gelişmeler ışığında, kültürlerarası iletişim sıklığı ile bilgi ve mesaj patlamasının yaşandığı bu günlerde önemi gittikçe artan hızlı ve kolay iletişim sağlanmakta, zamanın tasarruflu kullanılması söz konusu olmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı grafik simgelerle okullar, hastaneler, turistik tesisler, müzeler, otobüs terminalleri, havalimanları, alışveriş merkezleri, metro-tren istasyonları, stadyumlar, üniversite yerleşkeleri gibi özel veya resmî kurumlarda; uzaktan kumanda tuşları, cep telefonları, bilgisayarlar, müzik çalarlar, mutfak aletleri, otomobiller gibi teknolojik sistemlerde; giysilerde, ürün ambalajlarında, kısacası günlük hayatın her yerinde ve her anında karşılaşılmaktadır (Becer, 2009; Öztürk, 2014; Pettersson, 1993; Uçar, 2004; Yazar, 2010).

Grafik simgelerin kullanımı yaygınlık kazansa da bu simgeleri temsil etmek üzere evrensel anlamda ortak bir adlandırmaya gidilmediği görülmektedir. Ayrıca “pictogram, pictograph, graphical symbol, symbol, sign, safety sign; piktogram, piktograf, simge, sembol, grafik simge, işaret, güvenlik işareti” anahtar kelimeleri kullanılarak *Academic Search Complete (EBSCO)*, *DergiPark Akademik*, *Ebrary-EBook Central*, *Education Resources Information Center (ERIC)*, *ScienceDirect*, *Türk Standartları Enstitüsü (TSE)-Türk Standartları Veri Tabanı*, *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) Ulusal Veri Tabanları*, *Web of Science*, *Wiley Online Library* veri tabanları incelendiğinde, akademik çalışmalarda ve standartlarda grafik simge kavramına yönelik olarak birbirinden farklı terimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kavramın anlam sınırlarının çizilip doğru adlandırılmasına çalışarak terim birliğinin tesis edilmesini sağlayacak herhangi bir çalışma da tespit edilmemiştir.

Araştırmanın amacı

Araştırmanın amacı; kodlama sistemlerinden biri olan grafik simge kavramını temsil etmek üzere hangi terimlerin kullanıldığını ve bu kavrama yüklenen anlamları belirleyip söz konusu kavramın anlam sınırlarını çizmektir.

Araştırmanın önemi

Araştırmanın, kullanımı dünya çapında gittikçe yaygınlaşan ve dolayısıyla evrensel bir dil hâlini alan grafik simge kavramı için yine evrensel düzeyde terim birliğine varılması gerektiğine vurgu yapması ve bir terim önerisinde bulunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları

İletişim sürecinde mesajın somut hâle getirilmesini sağlayan birçok kodlama sistemi vardır (dil, beden dili, ses, resim, nota vb.). Bu çalışmada yalnızca görsel kodlama sistemlerinden biri olan *grafik simge* ele alınmaktadır.

Yöntem

Bu bölümde, araştırma kapsamında kullanılan yöntemle birlikte verilerin toplanması ve analiz edilmesi süreci hakkında bilgi verilmektedir.

Araştırmanın yöntemi

Model bakımından nitel bir araştırma olan bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu veya olgularla alakalı bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır ve bu materyaller, nitel araştırmalarda etkili bir biçimde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım & Şimşek, 2013).

Verilerin toplanması

“Grafik simge” kavramına yüklenen anlamları tespit edip söz konusu kavramın sınırlarını belirlemek üzere yürütülen bu araştırma için gerekli verilerin toplanması amacıyla *Academic Search Complete (EBSCO)*, *DergiPark Akademik*, *Ebrary-EBook Central*, *Education Resources Information Center (ERIC)*, *ScienceDirect*, *Türk Standartları Enstitüsü (TSE)-Türk Standartları Veri Tabanı*, *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) Ulusal Veri Tabanları*, *Web of Science*, *Wiley Online Library* veritabanlarında “pictogram, pictograph, graphical symbol, symbol, sign, safety sign; piktogram, piktograf, simge, sembol, grafik simge, işaret, güvenlik işareti” anahtar kelimeleri kullanılarak ilgili akademik yayınlara ulaşılmıştır. Ulaşılan kaynaklar Ölçüt Örneklem Yöntemi ile seçilmiştir. Ölçüt Örneklem Yöntemi, “önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır.” (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 140). Bu kapsamda, söz konusu anahtar kelimeler hakkında bilgi veren yayınlar elde edilmiştir.

Verilerin analizi

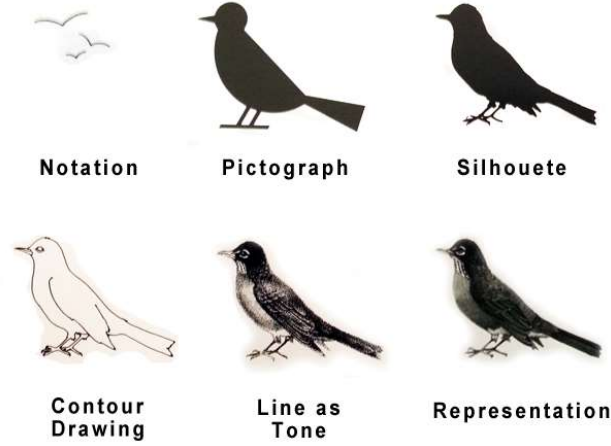
Elde edilen dokümanlar, grafik simge kavramına yüklenen anlam ve bu kavramı temsil etmek üzere tercih edilen terimler açısından betimsel analiz yaklaşımına uygun olarak irdelenmiştir. “Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. (...) Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır.” (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 256). Veriler, *grafik simge* kavramına gönderimde bulunmak üzere ilgili literatürde tercih edilmiş olan terimler bağlamında araştırmacı tarafından daha önceden belirlenmiş temalara (piktogram, piktograf, simge/sembol, işaret, grafik simge/sembol) göre analiz edilmiştir.

Bulgular

Bir kodlama türü olarak bu çalışmanın odağında bulunan grafik simgelerin kesin tarifini yapmak, sınırlarını çizmek veya görseller içindeki yerini belirlemek güçtür. Çünkü kaynak taraması yapıldığında, daha baştan, grafik simgelerin bünyesinde yer aldıkları görsellere ait sınıflandırmalarda farklılıklar olduğu görülecek ve bu kavram için *işaret*, *simge*, *sembol*, *piktogram*, *piktograf* gibi birbirinden farklı terimlerle karşılaşılacaktır. Pettersson da bu hususa dikkatleri çekmiş ve grafik simgelerin de içinde bulunduğu görsellerin “kaynak (gönderici), alıcı (hedef), içerik, uygulama, bağlam, işlev, kullanım, üretim araçları” gibi birçok ölçüte göre sınıflandırılabilmesinin altını çizmiştir (Pettersson, 1993, s. 201).

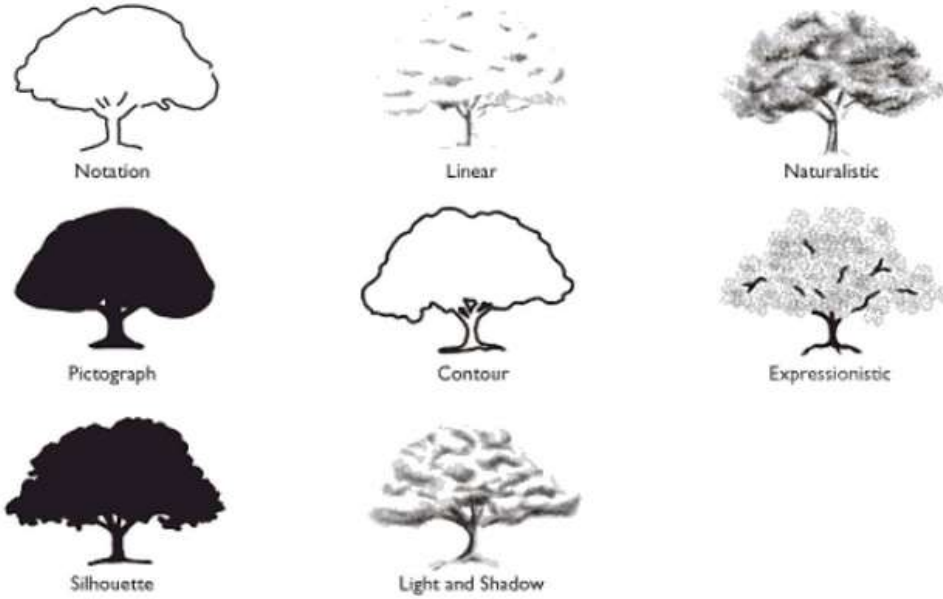
Meggs’e göre görseller; “en basit düzeydeki çizgi (notation), piktograf (pictograph), silüet (silhouette), kontur çizimi (contour drawing), tonlamaya dayalı çizgi (line as tone) ve temsil (representation)” olmak üzere altı gruba ayrılmaktadır (1992, s. 19). Yazarın notation olarak isimlendirdiği görseller; doğrusal ve indirgeyici olup ekonomiklik ve özlük ile karakterize edilir (s. 19). Piktograf, konu aldıkları nesneyi en basit geometrik formlarla aktarır ve belli bir zümreye ya da bölgeye özel olmaktan ziyade evrenselidir (Meggs, 1992). Silüetler ise piktografardan farklıdır, çünkü konu aldıkları nesneyi daha detaylı aktarır ve bu nedenle evrensel bir örnek olmaktan çıkar (Meggs, 1992). Kontur çizimi, tıpkı yazarın notation

dediği basit çizgiler gibi, “çizgisel ve kavramsaldır” (Meggs, 1992, s. 19). Tonlamaya dayalı çizgilerden oluşan görseller ise insan beyninin, parça parça verilerden bütüncül bir yapı oluşturabilme becerisine dayanmaktadır ve bu tür görselleri meydana getiren siyah-beyaz çizgili dokular, kesintisiz bir bütün olarak yorumlanmaktadır (Meggs, 1992). Son grup olan temsiller (representations) de konu aldıkları nesnelere doğal bir benzerlik içerisindedir. Bu benzerlik, özel ışıklandırmalara ve gölgelendirmelere dayanır (Meggs, 1992). Araştırmacıya göre en basit piktogramlardan en gerçekçi illüstrasyonlara kadar bütün görseller, “birbirinden bağımsız parçaların (noktalar, çizgiler, tonlar, biçimler, kenarlar) düzenli ve tutarlı tanzimi”ne dayalıdır (1992, s. 19).

Şekil 1. Meggs'in görsel sınıflandırması (1992, s. 19)

Landa (2010) ise *Graphic Design Solutions* adlı kitabında görselleri “nesnesinin özünü yansıtan basit ve çizgisel görsel (notation), piktograf (pictograph), silüet (silhouette), şekil veya formu tarif etmek için aşırı çizgi kullanımına dayalı çizgisel görsel (linear), kontura dayalı görsel (contour), ışık ve gölgeye dayalı görsel (light and shadow), doğal görsel (naturalistic), ekspresyonist görsel (expresionistic)” (s. 107-108) olmak üzere sekiz alt gruba ayırmıştır.

Şekil 2. Landa'nın görsel sınıflandırması (2010, s. 107)

Wileman (1993), grafik simgelerin de aralarında bulunduğu görsel uyarıcıları, doğal veya insan ürünü şeylerin temsil edilmesi olarak tarif etmiştir. Ona göre bir objeyi, eylemi veya süreci temsil eden başka bir nesneye “simge (symbol)” adı verilir ve simgeler kendi içinde somuttan soyuta doğru üçe ayrılır: “Resimli simgeler (pictorial symbols), grafik simgeler (graphic symbols) ve sözel simgeler (verbal symbols)” (Wileman, 1993, s. 11). Resimli simgeler; fotoğraflar, resimlemeler (illustrations) veya çizimler (drawings) şeklinde ortaya çıkar. Bunların tamamı, herhangi bir şeyi veya objeyi son derece gerçekçi ve somut bir simge olarak temsil etme özelliğine sahiptir. İzleyiciler bu türden simgeleri kolaylıkla gerçek dünyadaki karşılığına dönüştürebilirler. Yazar, grafik simgelerin ise çeşitli yollarla oluşturulduğunu belirtir ve İngiliz ressam Rudolf Modley'e dayanarak bunları üç gruba ayırır: “İmge bağlantılı grafikler (image-related graphics), kavram bağlantılı grafikler (concept-related graphics) ve keyfi/nedensiz grafikler (arbitrary graphics)” (s. 12). İmge bağlantılı grafikler, objelerin profilleri veya silüetleri şeklinde ayırt edilebilir. Bu tür grafik simgelerde temsil edilen obje, detaylarından arındırılmıştır ancak büyük oranda tanınabilir olma özelliğini korumaktadır. Kavram bağlantılı grafik ise imge bağlantılıya göre daha az detaya sahiptir. Bu türden simgeler, nesnenin özünü temsil eder. Gerçekliğin stilize edilmiş, biçimlendirilmiş hâlidir. Keyfi/nedensiz grafikler de bir objenin soyutlanmış biçimidir. Bunların bazen geometrik forma sahip olduğu görülür. Bu tür simgeler, tasarımcısının hayal gücünün ürünüdür ve adından da anlaşılacağı üzere temsil ettiği obje ile aralarında ilişki olmayabilir. Son görsel grubu olan sözel simgeler ise yerine göre tek tek sözcükler veya cümlelerin tamamı olabilmektedir. Objeleri etiketlemek için adlar kullanılır veya sözcükler birbirine bağlanarak objelerin tanıtılması yapılır. Eylemler de sözel simgeler aracılığıyla temsil edilir. Ancak bu türden simgeler yalnızca o dili bilen kişiler tarafından anlaşılabilir (Wileman, 1993). Wileman'ın, sınıflandırmasını daha anlaşılır kılmak üzere kullandığı görseller tablosu şu şekilde Türkçeye uyarlanabilir:

resimli simgeler		grafik simgeler			sözel simgeler	
fotoğraf	resimleme/ çizim	imge bağlantılı	kavram bağlantılı	keyfi/ nedensiz	sözel tanım	ad/etiket
					Erişkin, dişi bir insan.	kadın

Şekil 3. Ralph E. Wileman'ın görsel sınıflandırması⁴

Pettersson (1993) ise genel anlamda görselleri “figüratif (figurative)” ve “figüratif olmayan (non-figurative) temsiller” şeklinde ikiye ayırmış, grafik simgeleri görseller ile birlikte figüratif temsiller grubuna katmıştır (s. 202). Yazara göre figüratif olmayan temsiller veya sözel simgeler; sözel tarifleri (verbal descriptions), adları veya etiketleri (labels), harfleri veya karakterleri kapsar. “Üç boyutlu resimler, fotoğraflar, gerçekçi çizimler ve şematik çizimler” görseller kategorisini meydana getirirken; “resimli simgeler (pictographic symbols), soyut simgeler (abstract symbols) ve keyfi/nedensiz simgeler (abstract symbols)” de grafik simgeleri oluşturur (s. 202). Yazarın grafik simgelere yönelik yaptığı bu sınıflandırma, Wileman'ınki ile örtüşmektedir. Sadece Wileman'ın belirttiği kavram bağlantılı simgeler terimine karşılık Pettersson, soyut simgeler terimini kullanmıştır. Zira ona göre tasarım sürecinde bazı resimli simgelerin, detaylarından biraz daha arındırılmasıyla figüratif soyut simgelere dönüşme ihtimali vardır. Resimli grafik simgelere göre daha az detaya sahip olan bu tür simgeler yine de nesnelere benzemeye devam etmektedir (Pettersson, 1993).

Becer'e göre konuşma seslerini temsil eden harflerin (fonogram) dışındaki grafik simgeler logogram olarak adlandırılır ve bunlar, konu aldıkları nesne, olay, durum veya kavramı temsil etme durumuna göre “imge bağlantılı simgeler, kavram bağlantılı simgeler, diğer simgeler” olmak üzere üç gruba ayrılır (2009, s. 197). İmge bağlantılı simgeler, “konu aldıkları nesneyi doğrudan temsil eder” ve piktogram olarak adlandırılır (s. 197). Bunların çoğunlukla nesnelere stilize edilmiş silüetleri olduğunu ve kolay algılanıp çabuk öğrenildiğini belirten Becer, Avustralya Sivil Havacılık Kurumu için tasarlanan aşağıdaki görselleri piktogramlara, diğer adıyla imge bağlantılı simgelere örnek olarak verir.

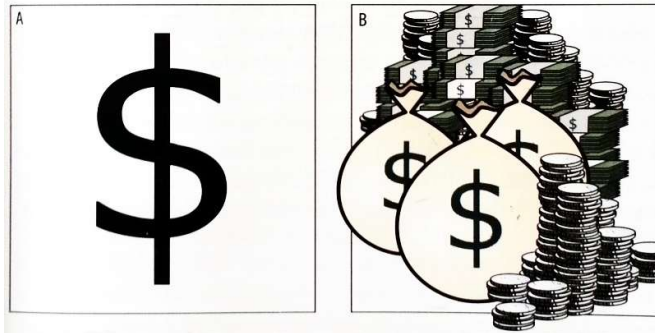
⁴ Wileman'ın Visual Communicating başlıklı kitabında bulunan tablodan (1993, s. 17) yararlanılmıştır.

Şekil 4. Becer'in piktogram/imge bağlantılı simgeye örnek olarak verdiği grafik simgeler (2009, s. 197)

Kavram bağlantılı simgeler için yazar, “konu aldıkları nesneyi algılanabilen kavramlarla” ifade eden simgeler olduğunu söyler ve suyu temsil eden dalgalı çizgileri, sağa dönülmesi gerektiğini anlatan sağa bakan oku bu tür simgelere örnek olarak gösterir (Becer, 2009, s. 198). Ayrıca piktogramlara göre daha zor anlaşılrsa da nesne ya da kavramı anlaşılabilir formlara dönüştürmelerinden dolayı bu tür simgelerin kolay öğrenilir ve çabuk hatırlanır özellikte olduklarını söyler. Zira “trafikte sağa dönüş işareti, ‘Sağa Dönüş’ yazılı bir levhadan daha etkilidir” (s. 198). Yazarın bahsettiği diğer simgeler ise gerçek nesnelere ve kavramları temsil etme özelliğine sahip olmadıklarından, bunların öğrenilmeleri ve hatırlanmaları zordur. Alfabe harfleri, sayılar, matematik işaretleri ve noktalama işaretleri; diğer tip simgelere örnektir (Becer, 2009).

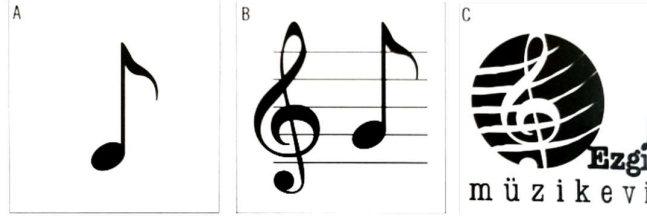
Uçar (2004), görsel iletişimi sağlayan iletişim öğeleri olarak yazının yanında, işaret ve simgelerin de bulunduğunu belirtmiştir. Bunların, yazının getirdiği engelleri aşmaya yarayan evrensel görseller olduğunu vurgulayan yazar, daha sonra aralarındaki farkı dile getirmiştir. Ona göre işaretler “bir durumu, eylemi ya da bir olayı işaret eden görsel elemanlar” olup mesajını “doğrudan ve tanımlanmış bir boyutta” verirken; simgeler “ardında bir öykü ya da bir olayı barındırır”, “derin ve kapsamlı açılımlara sahip olabilir” (s. 23). Ancak yazar, bir işaretin simgeye/sembole dönüşebileceğinin veya kullanım alanına göre simgesel değer taşıması durumunda, simge olarak değerlendirilebileceğinin de altını çizip bu durumu dolar işareti ve müzik notası üzerinden örneklendirir (Uçar, 2004).

Şekil 5. Dolar işaretinin simgeye dönüşümü (Uçar, 2004, s. 23)

A) Dolar işareti Amerika Birleşik Devletleri'nin resmi para biriminin belirtecidir. Önündeki veya arkasındaki rakamların döviz cinsini tanımlamaya yarayan bir işarettir. B) Bu görüntüde aynı

işaret, bir nevi sembolik yapıya ulaşmış, artık dolar işaretinden çok “zenginlik” kavramını ifade etmeye başlamıştır (2009, s. 23).

Şekil 6. Nota işaretinin simgeye dönüşümü (Uçar, 2004, s. 24)

A) İlk karede sekizlik nota işareti görüyoruz, ancak bu hali ile sesi belirtemiyor. B) İkinci karede sekizlik bir sol sesinin nota diliyle yazılışı: Bu durumda ilave görsel elemanlar işaretin anlamını değiştirip geliştiriyor. C) Üçüncü karede, sol anahtarı ve nota işaretinden faydalanılarak bir sembol geliştirilmiş, sol anahtarı ve nota işaretleri belirli bir sesi işaret etmekten çok, “müzik” kavramını vurgulayan bir sembole dönüşmüş (2009, s. 24).

Yazarın bunlara ek olarak “piktogram” kavramını işaret ve simge kavramlarının yanında ara ara kullandığı görülmektedir. Ancak bu kavramla ilgili ayrıntılı bir açıklamaya rastlanmamaktadır. Sadece piktogramlarla ilgili olarak “...uluslararası anlam ve bilgi yüklü işlevsel sembollerdir” açıklaması, uygun görselle desteklenerek yapılmıştır (Uçar, 2004, s. 31).

Şekil 7. Uçar'ın “piktogram” kavramıyla ilgili kullandığı görseller (2004, s. 31)

Uluslararası Standartlar Teşkilatı (ISO) piktogram, ikon, imge veya kavram bağlantılı simge vb. adlandırmalara ve sınıflandırmalara girmemiş; “Dilden bağımsız olarak bilgi iletmek amacıyla kullanılan, belirli bir anlama sahip, görsel olarak algılanabilir figür.” (ISO, 17724, 2003, s. 5) şeklinde tanımladığı grafik simgelerin yönlendirme oku, olumsuzlama çarpısı gibi öğelerden oluşan bir bütün olduğunu belirtmiştir (ISO 7001, 2007). Teşkilatın yayınlamış olduğu standartların başlıklarına göz atıldığında, grafik simge kavramının kamu bilgilendirme simgeleri (public information symbol), ürün güvenliği simgeleri (product safety symbol), ulaşım sistemi simgeleri (transportation system symbol), cihazların üzerinde kullanılan grafik simgeler (graphical symbols for use on equipment), güvenlik işaretleri (safety signs) gibi terimlerin hepsini kapsayacak biçimde kullandığı görülmektedir (ISO 7000, 2014; ISO 7001, 2007; ISO 17724, 2003; ISO 3864-1, 2011; ISO 3864-2, 2016; ISO 3864-3, 2012; ISO 3864-2011).

ISO'ya göre kamu bilgilendirme simgeleri, “halka dilden bağımsız olarak bilgi vermeyi amaçlayan bir grafik simge”dir (ISO 17724, 2003, s. 8). Ürün güvenliği simgesi, “ürün güvenlik etiketi üzerinde bulunan grafik simge”ye verilen addır (ISO 17724, 2003, s. 8). Ayrıca bu kuruluşa göre grafik simgeyi

oluşturan ve belirli anlama sahip parçalar, o grafik simgenin ögesi/elementidir (graphical symbol element) (ISO 17724, 2003, s. 5). Örneğın aşağıda yer alan (Şekil 8) “hastane” anlamındaki grafik simge, “yatakta yatan insan figürü ile tıbbî bakımı simgeleyen haç” öğelerinden, diğeri adıyla göstergelerinden oluşmakta olup haç simgesi, “grafik simgenin kullanılacağı ülkenin kültürüne uygun başka bir simgeyle değıştirilebilir” (ISO 7001, 2007, s. 16). Bu bağlamda Türkiye’de, hilal simgesi kullanılabilceğı gibi havaalanı, otobüs terminalleri, turistik tesisler gibi farklı kültürlerden insanların ziyaret ettiğı yerlerde hem hilal hem de haç simgelerinin birlikte kullanılması, anlaşılabilirlik açısından daha uygun olabilir.

Şekil 8. ISO’nun hastaneyi temsil etmek üzere belirlediğı grafik simge (ISO, 2007, s. 16)

Yalnızca *güvenlik işareti* (safety sign) kavramı, ISO tarafından grafik simgelerden ayrılır. Buna göre güvenlik işareti, “Renk ve geometrik şekil kombinasyonu ile elde edilen ve bir grafik simge ilavesiyle belirli bir güvenlik mesajı veren işarettir”. Ayrıca “... güvenlik işaretini biçimlendirmek üzere bahsedilen renk ve geometrik şekillerle beraber kullanılan...” grafik simgelere güvenlik simgesi adı verilir (ISO 7001, 2007, s. 9). Bu tanımlardan hareketle ISO’ya göre güvenlik işaretlerinin, oluşum biçimleri nedeniyle, grafik simgeleri de kapsayan bir görsel olduğı düşünülebilir. Buna ek olarak renk ve geometrik şekil gibi, anlatmak istedikleri fikri, eylemi veya olguyu doğrudan temsil etmeyen, saymaca göstergelerden de oluşmalarından dolayı güvenlik işaretlerinin anlamları üzerinde uzlaşmaya varılması ve bunların öğrenilmesi gerekmektedir. Aşağıda, renk ve geometrik şekil bileşiminin verilen mesaja etkisini somutlaştırmak amacıyla ISO tarafından tasarlanan güvenlik işaretlerinden örnekler sunulmuştur.

Şekil 9. Güvenlik işareti kategorisindeki bir uyarı işareti (ISO, 2013, s. 28)

Yukarıdaki güvenlik işareti, “Uyarı: Elektrik akımı” mesajını vermek üzere tasarlanan bir uyarı işaretidir. Uyarı mesajı içeren bu tür güvenlik işaretlerini anlayabilmek için sarı renge, siyah kenarlıkla çevrilmiş üçgen biçime ve siyah renkli güvenlik simgesine (grafik simge) dikkat etmek gerekmektedir (ISO, 2013).

Şekil 10. Güvenlik işareti kategorisindeki bir yasaklama işareti (ISO, 2013, s. 29)

Bu güvenlik işareti ise bulunulan ortamda sigara içilmesini yasaklamak üzere tasarlanmıştır. Yasaklamayı anlayabilmek için kırmızı bir dairesel çerçevede ve köşegen çubuğa, ayrıca beyaz zemin üzerinde yer alan siyah güvenlik simgesine dikkat edilmelidir (ISO, 2013).

Şekil 11. Güvenlik işareti kategorisindeki bir güvenli durum işareti (ISO, 2013, s. 31)

Yeşil rengin ağırlıkta olduğu üstteki güvenli durum işaretleri ise “tahliye rotalarını ve buluşma noktalarını tanımlamak, ilk yardım ve acil müdahale ekipmanlarının yerlerini ve güvenli eylemi göstermek” için kullanılmaktadır (ISO, 2013, s. 31). Yukarıdaki işaret de bu kapsamda “(Sağ yöne) Acil çıkış.” mesajını vermek üzere tasarlanmıştır. Bu türden işaretleri anlayabilmek için yeşil kare üzerindeki beyaz renkli güvenlik simgesine dikkat etmek yeterlidir (ISO, 2013).

Türk Standartları Enstitüsü (TSE) de ISO'nun “graphical symbol” terimine bağlı kalarak standartlarında “grafik sembol”ü kullanmaktadır (TS ISO 7000, 2013; TS ISO 16069, 2008; TS ISO 17724, 2007; TS ISO 3864-1, 2016).

Sonuç ve tartışma

Grafik simge kavramına yüklenen anlamların ve bu kavram için kullanılan terimlerin belirlenip söz konusu kavrama ait anlam sınırlarının çizilerek uygun adlandırmanın yapılmaya çalışıldığı bu araştırma sonucunda; görsel kodlama sistemlerinin sınıflandırılması, dolayısıyla grafik simge kavramının adlandırılması noktasında bir takım farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

Grafik simgelerin kullanımına yönelik uluslararası düzeyde standartlar geliştirmeye çalışan ISO'nun da bu kavrama yüklediği anlam bakımından çelişkiler yaşadığı düşünülmektedir. Zira Teşkilatın yayımladığı standartların başlıklarına dikkat edildiğinde grafik simge teriminin, yine aynı Teşkilat tarafından adlandırılıp sınıflandırılan birçok terimi (kamu bilgilendirme simgeleri, ürün güvenliği simgeleri, güvenlik işaretleri vb.) kapsadığı görülmektedir.⁵

Ayrıca ISO tarafından gerek *kamu bilgilendirme simgeleri* gerekse *güvenlik işaretleri* olsun hepsine yönelik standartlar geliştirmede oluşturulan ekibin adı “ISO/TC 145- Graphical Symbols” şeklindedir. Bu iki durum, grafik simgenin ISO'ya göre hem kamu bilgilendirme simgelerini hem de güvenlik

⁵ Yayınlanan standartlara ait başlıklar için Ek 1'e bakınız.

işaretlerini kapsayan bir kavram olarak görüldüğü izlenimi vermektedir. Fakat aynı Teşkilatın 2003'te yayımlanmış olduğu Graphical Symbols-Vocabulary başlıklı sözlükteki "safety signs" maddesine bakıldığı zaman grafik simgenin, güvenlik işaretlerinin bir ögesi konumuna indirildiği görülmüştür.⁶ Buna ek olarak "safety symbol" maddesinde ise güvenlik işaretlerinde şekil ve renkle birlikte kullanılan simgelere "güvenlik sembolü" denerek grafik simgelerin bir öge konumuna getirilmesi durumu devam ettirilmiştir.⁷ Teşkilata ait çelişkili ifadelerin, grafik simge kavramının anlam sınırlarının çizilmesini ve bu kavrama yönelik uygun terimin bulunmasını zorlaştırmakta olduğu ortadadır.

Wileman'ın "kavram bağlantılı simgeler" ile "keyfi nedensiz simgeler"i, Pettersson'un "soyut simgeler" ile "keyfi/nedensiz simgeler"i, Becer'in "imge bağlantılı simgeler" ile "kavram bağlantılı simgeler"i bu çalışmanın odağındaki *grafik simge* kavramı kapsamında ele alınabilecek terimlerdir. Zira ISO'nun geliştirdiği grafik simgeler incelendiğinde, bir görsel türü olarak silüetlerden yararlanılmadığı; bunun yerine daha az detaya sahip (Meggs ve Landa'ya göre *piktograf*, Wileman'a göre *kavram bağlantılı grafik*, Pettersson'a göre *soyut simge*) veya tasarımcısının hayal ürünü olan, ardında öyküler barındıran daha soyut (Wileman'a göre *keyfi/nedensiz grafikler*, Pettersson'a göre *keyfi/nedensiz simgeler*) görsellerin kullanıldığı görülmektedir. Buna gerekçe olarak mesajın mümkün olan en yalın ve sade biçimde aktarabilmesi için grafik simgelerde detaydan arındırılmış görsel göstergelerin kullanılması gerektiği ilkesi (Bağlı, 1997; Becer, 2009; İlhan, 1992; Ota, 1987; Uçar, 2004; Uyan Dur, 2011, Yazar, 2010) gösterilebilir.

Yine Wileman'ın *sözel simgeler*, Pettersson'un *figüratif olmayan/sözel simgeler*, Becer'in *diğer simgeler* adını verdikleri alfabe harfleri veya karakterler de grafik simgelerde (örneğin ISO'nun genel uyarı mesajı ileten, ünlem işaretine sahip üçgen biçimindeki grafik simgesi veya "İnternet Kafe" mesajı ileten, üzerinde "@" karakteri bulunan grafik simgesi gibi) kullanılabilir. Karakterler, Uçar'ın ifade ettiği üzere zamanla gönderimde buldukları asıl anlamlarından sıyrılarak daha derin ve sembolik anlamlar kazabilir: ISO'nun "İnternet Kafe" mesajı ileten grafik simgesindeki "@" karakteri gibi...

Dikkat edildiğinde, bir kod sistemi olarak grafik simge üzerine yapılan sınıflandırmalar ve adlandırmaların, aslında grafik simgeleri meydana getiren "göstergeler" in temsil ettikleri nesne, olay, olgu, kavram vb. şeylerle olan ilişkisine dayandığı görülmektedir. Diğer bir deyişle odağa alınan, aslında bir kodlama sistemi olarak grafik simge değil, onu da meydana getiren göstergelerdir. Dolayısıyla ortadaki adlandırma ve sınıflandırma karmaşasına girmeden denilebilir ki bir grafik simge ya temsil ettiği şeye görüntü bakımından benzeyen, yani nedenli olan ya da hiç benzemeyip saymaca olan, uzlaşma dayalı göstergelerden oluşabilir ve hatta her iki türden göstergeyi de aynı anda bünyesinde barındırabilir. Aşağıdaki grafik simgeler, bu tespiti örneklendirmektedir:

⁶ Safety sign: Sign which gives a general safety message, obtained by a combination of colour and geometric shape and which, by the addition of a graphical symbol, gives a particular safety message (ISO 17724, 2003, s. 9).

⁷ Safety symbol: Graphical symbol used together with a safety colour and safety shape to form a safety sign (ISO 17724, 2003, s. 9).

Şekil 12. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'nin belirlediği grafik simgeler (International Committee of the Red Cross [ICRC], 2005, s. 12)

Yukarıdaki iki göstergenin, temsil ettikleri kavramlarla olan ilişkileri saymaca, dolaylı ve uzlaşma dayalıdır ve her ikisi de ardında öyküler barındırmaktadır. Bunların anlamları üzerinde ortak bir uzlaşma ve öğrenme gerekir.

Şekil 13. ISO'nun "konaklanacak yer" mesajını vermek üzere belirlediği grafik simge (ISO, 2007, s. 49)

Üstteki grafik simgeye ait göstergeler, temsil ettikleri kavramlarla doğrudan ilişkili olup görüntüye dayalı bir benzerlik içindedir.

Şekil 14. ISO'nun hastaneyi temsil etmek üzere belirlediği grafik simge (ISO, 2007, s. 16)

Yukarıdaki grafik simgede ise temsil ettikleri kavramlarla ilişkileri bakımından her iki türden gösterge de kullanılmıştır.

Bu değerlendirmeler ışığında, yukarıdaki adlandırmalara girmeden (adlandırmalar kişilere veya kurumlara göre değiştiği için) grafik simgelerin, temsil ettikleri nesne, olay, olgu, kavram vb. şeylerle olan ilişkilerine göre ve ISO'nun *güvenlik işareti* adını verdiği türün bir parçası olmaktan ziyade onları da kapsayan genel bir kavram olarak ele alınmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Buna göre *grafik simge* kavramı için *temsil ettikleri şeye görüntü bakımından benzeyen (nedenli) veya hiç benzemeyen (saymaca olan, uzlaşma dayalı) yahut her iki görsel gösterge türüne de sahip; halka açık alanlarda ve ürün etiketleri üzerinde dilden bağımsız kullanılarak insanlara bilgi, yönerge veren veya onları yönlendiren görsel bir kodlama sistemidir*, denilebilir.

Bunların yanında, TSE'nin "grafik sembol" olarak ISO'dan yapmış olduğu çevirideki "sembol" yerine Türkçe karşılığı olan "simge" kelimesinin tercih edilerek bu kavramı temsil etmek üzere "grafik simge"nin kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Becer, E. (2009). *İletişim ve grafik tasarım (7. basım)*. Dost.
- Deniz, K. (2011). Etkili iletişim. S. Gülerer (Der.), *Üniversiteler için dil ve anlatım içinde* (s. 549-635). Gazi Kitabevi.
- Hogg, M. A., and Vaughan, G. M. (2011). *Sosyal psikoloji* (İ. Yıldız ve A. Gelmez, Çev.). Ütopya.
- International Committee of the Red Cross (2005). *ICRC'yi keşfedin*. International Committee of the Red Cross.
- ISO 17724 (2003). *Graphical symbols-vocabulary*. ISO Copyright Office.
- ISO 3864-1 (2011). *Graphical symbols - safety colours and safety signs - part 1: Design principles for safety signs and safety markings*. ISO Copyright Office.
- ISO 3864-2 (2016). *Graphical symbols - safety colours and safety signs - part 2: Design principles for product safety labels*. ISO Copyright Office.
- ISO 3864-3 (2012). *Graphical symbols - safety colours and safety signs - part 3: Design principles for graphical symbols for use in safety signs*. ISO Copyright Office.
- ISO 7000 (2014). *Graphical symbols for use on equipment - registered symbols*. ISO Copyright Office.
- ISO 7001 (2007). *Graphical symbols-public information symbols*. ISO Copyright Office.
- Landa, R. (2010). *Graphic design solutions (4th ed.)*. Wadsworth.
- Meggs, P. B. (1992). *Type & image: The language of graphic design*. John Wiley & Sons Inc.
- Özbay, M. (2002). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretimi. *Türk Dili*, 602, 112-120.
- Öztürk, İ. Y. (2014). *Görsel okuma kapsamında grafik simgeler* [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Pettersson, R. (1993). *Visual information (2nd ed.)*. Educational Technology.
- TS ISO 16069 (2008). *Grafik semboller-güvenlik işaretleri-güvenlik yolu kılavuz sistemleri*. Türk Standardları Enstitüsü.
- TS ISO 17724 (2007). *Grafik semboller-terimler ve tarifler*. Türk Standardları Enstitüsü.
- TS ISO 3864-1 (2016). *Grafik semboller-emniyet ile ilgili renk ve işaretler-bölüm 1: İş yerleri ve halka açık alanlardaki emniyet işaretleri için tasarım prensipleri*. Türk Standardları Enstitüsü.
- TS ISO 7000 (2013). *Grafik semboller-fihristleme ve kısa gösterim çizelgeleri*. Türk Standardları Enstitüsü.
- Uçar, T. F. (2004). *Görsel iletişim ve grafik tasarım*. İnkılap.
- Wileman, R. E. (1993). *Visual communicating*. Educational Technology.
- Yazar, T. (2010). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Atakum Kampüsü bağlamında görsel bildirişim simgelerinin tasarım ve uygulama sorunlarına genel bir bakış ve model önerisi* [Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.

Ek 1. ISO'nun grafik simgelerle ilgili yayımladığı standartlara ait başlıklar

<p>INTERNATIONAL STANDARD</p> <p>ISO 7001</p> <p>Third edition 2007-11-01</p> <hr/> <p>Graphical symbols — Public information symbols</p> <p><i>Symboles graphiques — Symboles destinés à l'information du public</i></p> <hr/> <p> Reference number ISO 7001:2007(E) © ISO 2007</p>	<p>INTERNATIONAL STANDARD</p> <p>ISO 3864-1</p> <p>Second edition 2011-04-15</p> <hr/> <p>Graphical symbols — Safety colours and safety signs —</p> <p>Part 1: Design principles for safety signs and safety markings</p> <p><i>Symboles graphiques — Couleurs de sécurité et signaux de sécurité — Partie 1: Principes de conception pour les signaux de sécurité et les marquages de sécurité</i></p> <hr/> <p> Reference number ISO 3864-1:2011(E) © ISO 2011</p>
---	--